

Condicionament de l'espai natural per a la conservació i obertura al públic dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort, Montblanc (Tarragona)

Ramon Viñas Vallverdú

RESUM

Des del primer número de la revista (Podall 2011) hem anat presentant problemàtiques relacionades amb la conservació, la divulgació i la investigació de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades i de Catalunya, declarades des de 1998 Patrimoni Mundial per l'UNESCO. Seguint en aquesta línia, hem volgut exposar alguns dels objectius aconseguits en la preservació, difusió i socialització d'aquest Patrimoni: el condicionament de l'espai natural per a l'obertura al públic dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort en el terme de Montblanc.

RESUMEN

Desde el primer número de la revista (Podall 2011) hemos venido presentando problemáticas relacionadas con la conservación, la divulgación y la investigación del arte rupestre de las Muntanyes de Prades y de Catalunya, declarado desde 1998 Patrimonio Mundial por la UNESCO. Siguiendo en esta línea, hemos querido exponer algunos de los objetivos logrados en la preservación, difusión y socialización de este Patrimonio: la adecuación del espacio natural para la apertura al público de los abrigos con pinturas rupestres del barranco del Mas d'en Llort en el termino de Montblanc.

ABSTRACT

Since the first issue of the magazine (Podall 2011) we have been offering some of the issues related to the preservation, disclosure i l'rock art research of Prades and Catalunya, declared in 1998 World Heritage by UNESCO. Following this line, we wanted to expose some of the objectives achieved in the preservation, dissemination and socialitzación of this heritage: the adequacy of the natural space for the public opening of shelters with rock paintings canyon Mas d'en Llort in end of Montblanc.

Condicionament de l'espai natural per a la conservació i obertura al públic dels abrics amb pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llort, Montblanc (Tarragona)

Ramon Viñas Vallverdú· rviñas@iphes.cat

1.¹ IPHES, Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social, c/ Marcel·lí Domingo, s/n (edifici W3 - Campus Sescelades) 43007 - Tarragona, Spain

² Àrea de Prehistòria, Universitat Rovira i Virgili (URV), Avinguda de Catalunya 35, 43002 Tarragona, Spain

³ Director del Museu Comarcal de la Conca de Barberà i Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades, 43400 Montblanc, Tarragona, Spain.

Paraules clau: Conservació. Patrimoni Mundial. Art Rupestre. Art llevantí. Art esquemàtic. Turisme cultural. Catalunya

Introducció

Cada cop, amb més freqüència, llegim als diaris i a les rets socials, referències sobre el lamentable deteriorament que provoquen certs tipus de visites al Patrimoni d'Art Rupestre, particularment, dins les coves amb pintures paleolítiques, com pot ser el cas de la coneguda d'Altamira, i també de tot tipus d'agressions contra les manifestacions rupestres, d'èpoques posteriors arreu del món i situades en abrics, cavitats i roques a l'aire lliure. Accions lamentables executades per persones descontrolades que, de forma inconscient i vandàlica, destrueixen uns documents patrimonials de valor universal, i que són insubstituïbles per al coneixement de la nostra història (alguns exemples: Arte Sureño; BBC Mundo 2008; El País 2008; MMM. 2012; El Comercio 2014).

Evidentment, la conservació i la difusió no sempre resulten ser compatibles, doncs si bé, és un Patrimoni Mundial que cal difondre a tots els nivells (Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1999) també resulta d'una extraordinària fragilitat. Els condicionaments per a les visites turístiques o sense cap mena de control poden acabar arruïnant, en poc temps, tot allò que cal resguardar com a Patrimoni Cultural de la Humanitat.

Nosaltres mateixos hem expressat, en diverses ocasions, la necessitat de sensibilitzar a la societat, als polítics i a les administracions dels greus problemes que pateixen els conjunts d'art rupestre (Viñas, 2011: 14-50). En conseqüència de la urgència d'aconseguir mecanismes i mitjans institucionals, tècnics i científics, necessaris per a millorar el dissortat panorama de la seva preservació. Sobre aquestes qüestions l'any 2011, en un article publicat al *Podall*, comentarem la següent cita:

«...Ya hemos visto cómo en frecuentes ocasiones la solución ha terminado con la colocación de unas rejas que, aunque con buena intención, sólo han empeorado el problema, ya que al estar el yacimiento alejado de toda población, esa protección ha representado una magnífica referencia para la localización de las figuras por gentes desaprensivas. Así pues, no se trata sólo de dar una solución momentánea al problema, será necesario un cuidado y un control más riguroso si no queremos perder los legados culturales más antiguos de Catalunya. Importante labor que no parece merecer la atención de los estamentos, puesto que no existe un proyecto para su conservación [...] (Viñas, Sarriá i Alonso, 1983: 67; Viñas, 2011: 16).

En definitiva, la preservació d'aquest Patrimoni requereix de projectes urgents i d'intervencions preventives i eficients que permetin aturar els fenòmens d'alteració i destrucció que pateix. Una queixa antiga que sembla que ningú se'n fa ressò.

En el nostre cas, els conjunts d'art prehistòric de les Muntanyes de Prades es troben allunyats dels nuclis urbans i majoritàriament en terrenys muntanyosos i de propietat particular, és dir, abandonats i sense cap mena de protecció. No obstant això, tres abrics del barranc del Mas d'en Llord han sigut protegits físicament i tal com indicarem en el segon número del *Podall*:

«... d'aquí uns mesos, la visita al CIAR [Centre d'Interpretació de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades] [...], es podrà complementar amb un recorregut, també guiat amb monitors, per les Muntanyes de Prades per tal de visitar alguns dels conjunts d'art rupestre d'estil figuratiu (naturalista) i esquemàtic. Actualment en preparació i previst per la primavera de l'any 2013". (Viñas, Vericat i Mor, 2012: 36).

Actualment els tres abrics ja estan oberts al públic i són visitables des de Montblac, a través de l'Oficina de Turisme i el Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR) (GC, 2013; MAC, 2013; YouTube, 2013; TR 96.7: 2014).

Desitgem que totes les mesures, preses per a la protecció i la difusió de les pintures rupestres del barranc del Mas d'en Llord i les primeres realitzades a les Muntanyes de Prades, estiguin en el camí apropiat. És ben cert, que només es conserva allò que es coneix, s'estima i s'aprèn a respectar.

Antecedents

Durant els anys 1976-77, el Dr. J. Maluquer de Motes, cap de l'arqueologia catalana i responsable de la conservació del patrimoni, va encarregar un projecte de tancament dels abrics del barranc del Mas d'en Llord, subvencionat per la Diputació de Tarragona. Aquest projecte va representar un intent fallit i administrativament oblidat.

El mes de novembre de l'any 1985 Ramon Viñas y Anna Alonso presentaren al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya el «Projecte de protecció dels conjunts rupestres del Mas d'en Llord i del Portell de les Lletres, Rojals Tarragona», exposant l'estat en el que es trobaven i una proposta d'actuació per a la seva protecció: a) desviació de filtracions; b) eliminació de la coberta vegetal; c) observacions per al tancament; d) restauració o consolidació d'alguns punts de la paret. Amb el suggeriment que, aquestes intervencions, fossin recolzades i supervisades per un equip d'especialistes.

Poc temps abans, l'any 1982, el nou projecte de remodelació del Museu Comarcal de la Conca de Barberà va ampliar l'àrea dedicada a la divulgació de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades, amb fotografies i la incorporació d'un petit facsímil de l'escena principal

Fig. 1. Museu Comarcal de la Conca de Barberà, Sala amb manifestacions rupestres (Foto R. Viñas)

de l'abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó (que encara avui es pot visitar a la planta de la Conca Antiga). Aquest àmbit museogràfic va ser el primer en representar l'art rupestre de les Muntanyes de Prades i de Catalunya (Fig. 1), i havia organitzat algunes visites guiades, acompanyades per personal del Centre, a grups selectius (MCCB, 1998:2).

El Museu va promoure una primera acció de protecció física de les pintures rupestres del Mas d'en Llorç i el Portell de les Lletres, consistent en un tancament en col·laboració amb el «Servicio del Patrimonio Forestal del Estado» propietari dels terrenys. No obstant això, l'ajuda més important va ser que, durant uns anys, el Servicio hi va destinar un guarda que vivia en el mateix Mas d'en Llorç, que vigilava i controlava les visites.

Malauradament, la protecció construïda amb filferro dels abrics del Portell de les Lletres i el Mas d'en Llorç va resultar ineficient i el guarda va concloure la seva estada al Mas. La seqüela d'aquest abandonament va repercutir d'immediat en la seva preservació. L'accés va quedar sense cap vigilància i obert (el pany de la porta del tancat va desaparèixer) i el resultat, tres figures arracades i espoliades (abelles Mas d'en Ramon d'en Bessó) i un altre parcialment destruïda (cervola del Mas d'en Llorç). El Museu, va optar per excloure tota visita als conjunts rupestres fins que no estiguin emparats per una protecció física amb garanties i suportats per alguna infraestructura i organització administrativa.

Una dècada després, la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català, recull:

«La disposició addicional primera -3 que declara d'interès nacional les coves, els abrics i els indrets que contenen manifestacions d'art rupestre i l'article 33, Plantejament urbanístic, disposa el següent:

1.- Que en cas que un immoble sigui declarat d'interès nacional, els termes de la declaració prevalen sobre els plans i les normes urbanístiques que afecten l'immoble, que s'hi ha d'ajustar abans d'ésser aprovats o bé, si ja eren vigents abans de la declaració, mitjançant modificació.

2.- Que en el cas de les zones arqueològiques, entre d'altres tipus de béns culturals d'interès nacional i dels entorns de protecció de dits béns, l'ajuntament corresponent ha d'elaborar un instrument urbanístic de protecció o adequar-ne un de vigent. L'aprovació d'aquests instruments de planejament requereix l'informe favorable del Departament de Cultura

Com veiem torna a recollir la implicació directa de l'Administració Local en la protecció i conservació dels conjunts» (Servei d'Arqueologia) (Generalitat de Catalunya 1999)

Amb aquests antecedents arribem, a l'any 1998, amb la declaratòria de Patrimoni Mundial per part de l'UNESCO² i, els mitjans de comunicació es fan ressò de la notícia que desperta un gran interès entre la societat que va començar a demandar informació per a conèixer aquest patrimoni, pràcticament desconegut i oblidat.

A l'any 1999, i davant dels problemes ocasionats per les agressions antròpiques, el Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, senyalà en el seu catàleg sobre l'exposició itinerant de l'Art Rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibèrica, que:

«... tot sovint els tancaments es presenten com l'única solució immediata, ja que eviten en gran part les accions antròpiques agressives. Per a Catalunya es proposa l'adopció d'aquesta mesura, en els casos que així ho requereixin, sempre i quan es tingui en compte les premisses següents:

-El tancament ha d'evitar de manera eficaç la degradació antròpica i, si és possible, part de la natural.

*-S'ha de portar a terme de tal manera que el visitant rebi la suficient informació in situ sobre allò que és del seu interès i de tal manera que pugui entendre el motiu del tancament.»
(Servei d' Arqueologia) (Generalitat de Catalunya, 1999)*

Després de la construcció dels dos primers centres d'interpretació de l'Art Rupestre de Catalunya, el de les Muntanyes de Prades (Conca de Barberà, Tarragona) i Les Ermites d'Uldecona (Montsià, Tarragona)¹, el Museu Arqueològic de Catalunya ha coordinat la Ruta de l'Art Rupestre de Catalunya i editat les dues primeres guies (MAC, 2013; Garcia, 2005; Viñas, 2005; Viñas, Vericat i Mor, 2012: 44-54).

L'any 1999 l'equip del Museu Comarcal de la Conca de Barberà va dur a terme un primer «Avantprojecte de protecció, conservació i difusió de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades (terme municipal de Montblanc)». Aleshores, la memòria contemplava la protecció legal i el projecte del Centre d'Interpretació de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades, destinat a incloure en un Pla Director del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (Direcció General del Patrimoni Cultural – Servei d'Arqueologia) (MCCB, 1998).

Com a punt de partida es proposava establir un acord entre la direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Montblanc i el Museu Comarcal de la Conca de Barberà, per tal d'endegar i agilitzar un programa d'actuació de manera conjunta. El Museu Comarcal, en el seu avantprojecte, manifestà un gran interès en la creació del primer Centre d'Interpretació per la difusió de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR) que, apart de difondre les pintures prehistòriques, ajudi a evitar les visites incontrolades (Viñas, Vericat i Mor, 2012). En la proposta sobre la protecció física dels conjunts rupestres, senyala la necessitat d'un tancament eficaç, integrat en el paisatge i altres actuacions que caldrà determinar en cada cas, com el tema de les neteges d'algunes pintures del barranc del Mas d'en Llord, les quals han estat les més visitades i, per tant, les que més han sofert agressions antròpiques. En la memòria també s'esmentà la urgència de senyalitzacions i normes que tindran que seguir els visitants. D'aquest avantprojecte només es va desenvolupar la creació del CIAR de Montblanc i la protecció dels abrics amb pintures rupestres va quedar, novament, desatesa.

Pel que fa al projecte del CIAR, en el segon número del *Podall* (2012) anotarem que: « L'any 2001 es redactà el projecte museogràfic, que comprèn, com a primera fase, la rehabilitació de la planta baixa de l'edifici de la «Presó Nova», propietat del municipi de Montblanc, on s'ubicaria el CIAR. Aquest va ser presentat a la Direcció General del Patrimoni de la Generalitat de Catalunya per tal d'obtenir el finançament necessari que fou denegat. Posteriorment, el projecte va se lliurat al Ministerio de Fomento, dins el programa de l'1% cultural, i fou aprovat el dia 7 de febrer de 2002. Amb el suport de l'Ajuntament de Montblanc s'iniciaren les obres de rehabilitació de la Presó, mantenint la seva estructura bàsica. (Viñas, Vericat i Mor 2012: 30)»

Les pintures rupestres del Barranc del Mas d'en Llord

Les descobertes

La primera cita sobre la descoberta de pintures rupestres a Catalunya correspon a l'abric del Portell de Les Lletres l'any 1830. La notícia apareix en una memòria presentada a la Reial Acadèmia de la Història pel mossèn Fèlix Torres Amat. Les representacions esquemàtiques del conjunt foren interpretades com signes o lletres antigues gravades en una cavitat natural de la demarcació de Tarragona. En aquell moment la troballa no va desvetllar cap interès i fou oblidat (Fig. 2 i 3).

Fig. 2.- Fèlix Torres Amat donà a conèixer l'existència del Portell de les Lletres l'any 1830
(Foto MCCB)

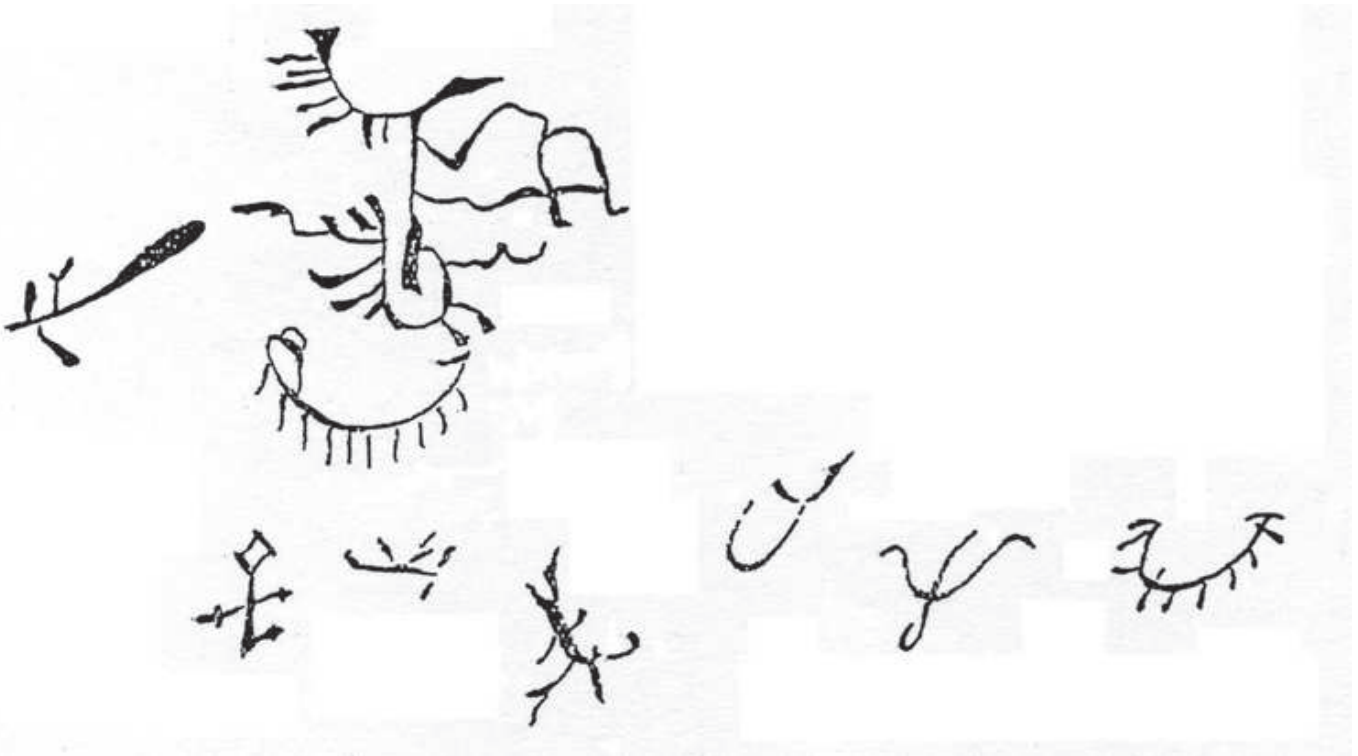

Fig. 3. Signes del Portell de les Lletres presentats a la memòria de Fèlix Torres, 1830.

La documentació aportada per Fèlix Torres demostraria, més tard, que el religiós no coneixia l'indret i que alguna persona li hauria passat la informació i uns dibuixos sobre aquelles manifestacions rupestres, per aquesta raó, el seu emplaçament va quedar imprecís i confús. Des de l'any 1893 alguns especialistes com el lingüista Emil Hübner s'interessaren per aquelles grafies considerades com una possible inscripció ideogràfica. Poc temps després Gómez Moreno (1908), Carreras Candí (1922), Luis Pericot (1924) i P. Bosch Gimpera, lamentaren no poder estudiar aquell document rupestre per desconèixer el seu emplaçament geogràfic.

Tot sembla indicar que va ser José Òdena Andreu, guarda del bosc de Poblet, qui va redescobrir el lloc del Portell i comunicar-ho a Salvador Vilaseca, el qual publicaria un treball l'any 1943 (Figs. 4-7). Una de les primeres sorpreses va ser que els signes no estaven gravats si no pintats i que a la memòria, de Fèlix Torres, els dibuixos estaven presentats al revés, un fet que feia encara més difícil esbrinar el tipus de representacions. No obstant això, el més sorprenent fou que, a pocs metres del Portell de les Lletres, Vilaseca va descobrir un altre conjunt rupestre amb figures realistes (llevantines), el qual seria anomenat abric del Mas d'en Llord (Figs. 8 i 9) (Vilaseca, 1944: 301-323).

Fig. 4. Salvador Vilaseca publicà el Mas d'en Llord i el Portell de les Lletres a l'any 1943

*Fig. 5. Abric del Portell
de Les Lletres*

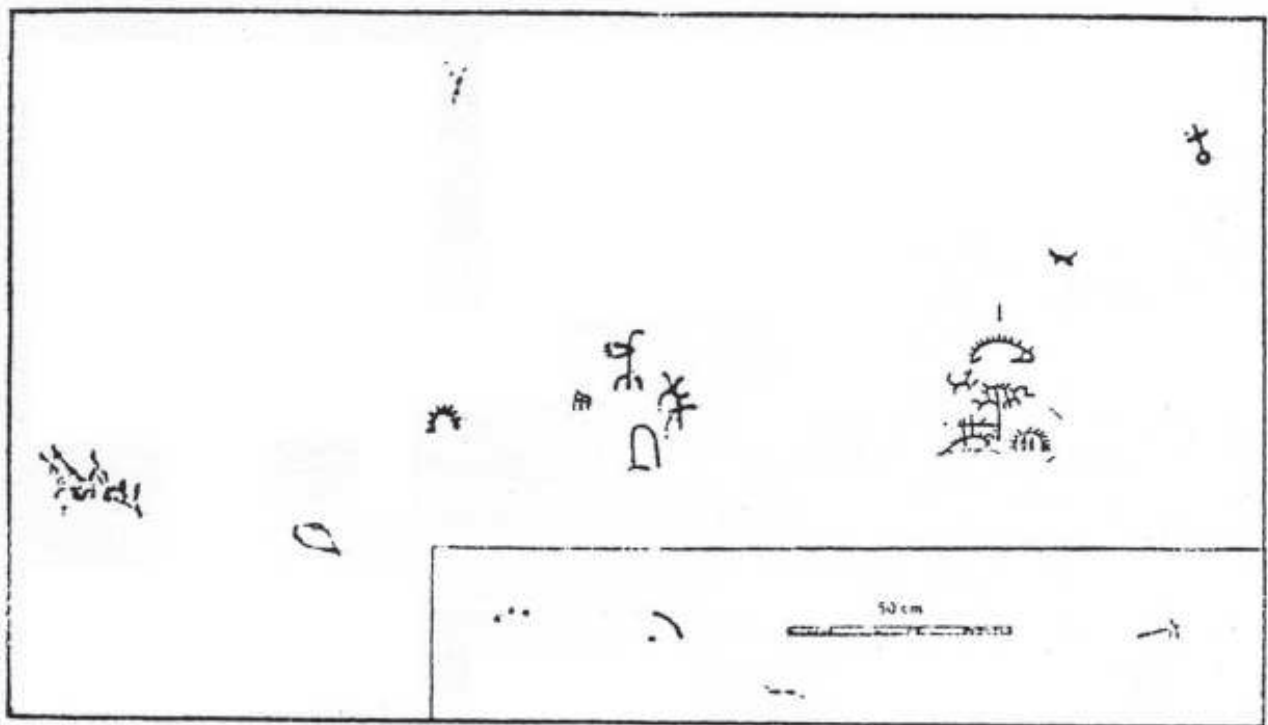

Fig. 6. Signes del Portell de les Lletres (Vilaseca 1943).

Fig. 7. Signes esquemàtics i abstractes del Portell de les Lletres (Foto R. Viñas).

Fig. 8. Abric del Mas d'en Llort (Foto R. Viñas).

Fig. 9. Representació d'una cabra de l'abric del Mas d'en Llort (Foto R. Viñas).

Fig. 10. Abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó (Foto R. Viñas).

Fig. 11. Bòvid de l'escena principal de l'Abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó (Foto R. Viñas).

A l'estiu de l'any 1950, un temporal va obligar a José Òdena Andreu i el seu fill Antonet Òdena Ferrer, aleshores de set anys, a refugiar-se en un abric prop del Mas d'en Ramon d'en Bessó. El noi va observar la pintura del bòvid central i altres figures, i la notícia fou comunicada a Salvador Vilaseca, qui va registrar el lloc el dia 6 d'octubre i poc després publicà la troballa (Vilaseca, 1950: 371-383) (Figs. 11 i 12).

Fig. 9.—Grups de figures 1 a 7, 11 i 13.

Fig. 10.—Figures 8 i 9.

Fig. 12. Pintures del Mas d'en Ramon d'en Bessó, segons Salvador Vilaseca (1950)

Antonio Beltrán, en la seva monografia sobre «*Arte Rupestre Levantino*» comenta les descobertes i descriu breument el contingut del panells (Beltrán, 1968: 96-101). Posteriorment, en una visita al Mas d'en Llort, l'any 1977, A. Alonso, O. Medina y M. Melgarejo localitzen una nova figura de quadrúpede amb banyes (cabra o bòvid) que havia escapat del primer registre de S. Vilaseca (Alonso, 1979: 101-105), i R. Viñas, E. Sarriá i A. Alonso anoten els conjunts en la publicació sobre «*La Pintura Rupestre en Catalunya*» (1983).

A la dècada de 1980 el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya encarregà a A. Alonso la documentació dels abrics del Mas d'en Llorc per al Corpus de Pintures Rupestres (Àrea Central i Meridional) (DD. AA. 1994).

Els abrics del barranc del Mas d'en Llorc s'han citat en altres publicacions, senyalem entre altres: «L'Art Rupestre, un art que no es pot veure als museus» coordinat per J.M. Fullola (Adseries, *et al.* 1998), i «Art Prehistòric. Art Rupestre. Les Primeres Manifestacions Artístiques» (Viñas i Castells, 1998) i finalment dues guies, una sobre l'art rupestre de les Muntanyes de Prades editada pel MAC (2005), i l'altra exclusivament dels conjunts rupestres del barranc del Mas d'en Llorc, editada pel CIAR i finançada pel Ministerio de Educación, Cultura y Deporte (2013) (Fig. 13).

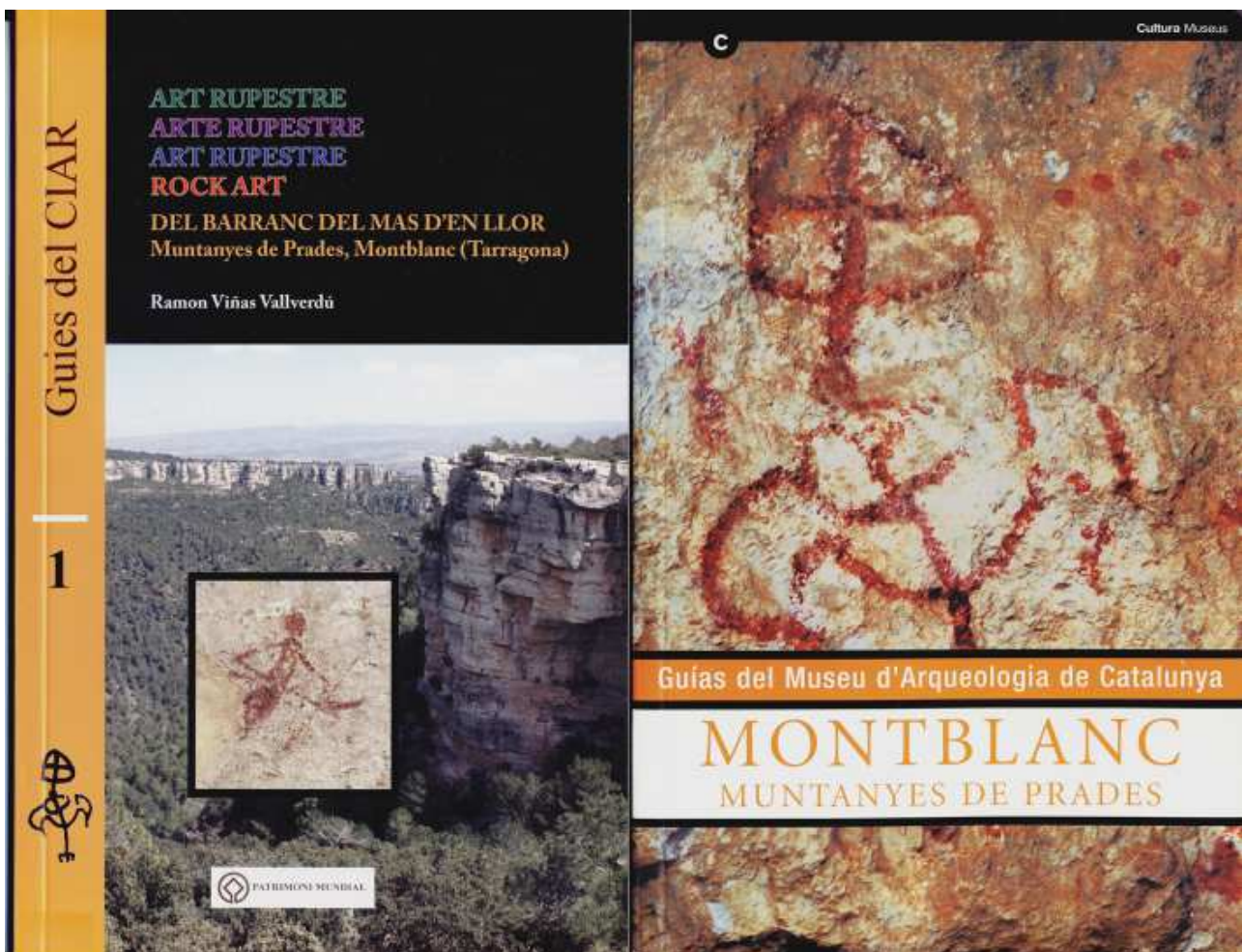

Fig. 13. Guies de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades i Barranc del Mas d'en Llorc.

El conjunt rupestre

Aquest conjunt rupestre esta situat a les Muntanyes de Prades (Tarragona) les quals formen part de la Serralada prelitoral catalana, entre el camp de Tarragona i els altiplans interiors de Lleida.

Les Muntanyes de Prades tenen una extensió de 307,26 km², dels quals 220 queden circumscrits dins del PEIN (Pla d'Espais d'Interès Nacional) i estan repartides entre les comarques de la Conca de Barberà, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat i les Garrigues. Constitueix el segon espai natural més important del sud de Catalunya, després dels Ports de Tortosa-Beseit, amb cims que superen els 1.000 m. Un relleu recorregut, principalment, pels rius Francolí, Brugent i Siurana que estableixen les àrees on s'ubiquen els abrics que contenen els conjunts rupestres prehistòrics.

El barranc del Mas d'en Llort, on es localitzen els tres abrics amb pintures rupestres, és un afluent del barranc de La Vall al SO de la vila de Montblanc. S'origina a la confluència dels barrancs de la font Jordana i d'en Garró, al voltant dels 900 m (Fig. 11).

Fig. 14. Vista del Barranc del Mas d'en Llort (Foto R. Viñas)

Els abrics amb pintures rupestres, coneguts com Mas d'en Llor o Llort, Portell de Les Lletres i Mas d'en Ramon d'en Bessó, ocupen una àrea de menys d'un kilòmetre en els contraforts sud del Comellar dels Bressos i el Cingle del Pepet, situats a la vessant esquerre del barranc. Estan constituïts per cavitats de entre 6 i 10 m de llarg, 2 i 3 m de profunditat, i 2 i 10 m d'alçada (Fig. 14).

El conjunt rupestre integra, per una banda, dos panells amb figures de trets naturalistes que pertanyen a la tradició caçadora-recol·lectora (Art Llevantí), i per altra, formes esquemàtiques i abstractes de la tradició pagesa-ramadera del neolític (Art Esquemàtic). Malgrat les diverses hipòtesis, tot sembla indicar que la primera tradició es va desenvolupar a partir de les etapes postpaleolítiques i entronca amb la segona durant el procés de neolització. A l'espera de datacions precises, obtingudes per sistemes radiomètrics, la seva cronologia se situa entre fa 9.000-8000 (per l'origen de les més antigues) i 7.500-4.000 anys pel desenvolupament de les més recents.

En general, són pintures de mida petita, entre 5 i 15 cm, amb alguna excepció que assoleix els 25 o 30 cm. Totes elles, realitzades en pigments vermellosos (òxids de ferro) i mostren detalls anatòmics molt precisos, tant en figures humanes com d'animals, és dir, pintades amb pinzells i eines que permetien un traç amb certa precisió.

Fig. 15. Cabra d'estil llevantí de l'Abric del Mas d'en Llort.

El panell de l'abric del Mas d'en Llort ha conservat 10 figures, que pertanyen a les dues tradicions, amb figures humanes, animals i alguns signes abstractes. L'abric del Mas d'en Ramon d'en Bessó conserva 16 figures, i l'abric del Portell de les Lletres amb 18 figures esquemàtiques i abstractes, distribuïdes en 4 grups situats entre el 1,50 i 4 m d'alçada.

En total podem observar unes 44 figures entre figures i restes d'elements no classificables. El seu contingut temàtic constitueixen: 1) escena amb animals salvatges; 2) escena amb animals salvatges i algun personatge (arquer); 3) escena de cacera de bòvid; 4) composicions amb elements esquemàtics i abstractes: antropomorf, ramiforme, quadrúpede i semicercles radiats entre altres (Viñas, 2005 i 2012) .

Els treballs de condicionament

El dia 15 de maig de l'any 2013 el Sr. Josep Maria Pelegrí, conseller d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, acompanyat de l'alcalde de Montblanc, Josep Andreu, i el director de l'Àrea de Negoci de Tarragona Interior de «La Caixa», Miquel Costa, inauguraren les obres de protecció dels abrics amb pintures rupestres i l'ordenació de l'espai natural de l'entorn, les quals permetran la conservació, la difusió i les visites als conjunts prehistòrics ubicats en el terme de Montblanc, i dins d'una zona forestal declarada d'utilitat pública, propietat de la Generalitat de Catalunya.

Amb la inauguració de les obres es va donar per finalitzada la primera fase de condicionament on participaren l'equip de gestió del Paratge Natural de Poblet del Departament d'Agricultura, el Centre d'Interpretació de les Pintures Rupestres de les Muntanyes de Prades (CIAR) amb l'assessorament de l'Institut de Paleoeologia Humana i Evolució Social (IPHES), l'Ajuntament de Montblanc, el Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Oficina de Turisme. El projecte ha estat finançat per l'Obra Social de «La Caixa» en el marc del conveni que manté amb el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, per a actuacions destinades als Espais Naturals de Protecció Especial.

Les obres s'han realitzat d'acord amb el Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i varen comportar: a) protecció física dels abrics amb pintures rupestres (delimitació amb murs i balles); b) Instal·lació de cartells informatius (situats a l'entrada dels recintes); c) seguiment arqueològic de les obres, i d) eliminació de la vegetació circumdant (ja que produeix problemes per la conservació del Patrimoni rupestre). Els treballs, realitzats durant tres mesos, foren encarregats a l'empresa pública Forestal Catalana (Fig. 16). Durant aquest període, el CIAR va iniciar els cursos de formació de monitors per al guiatge dels visitants, i l'Oficina de Turisme de l'Ajuntament de Montblanc va desenvolupar un pla per a organitzar i establir el règim de visites i excursions per la zona i els abrics (Fig. 16).

Fig. 16. Protecció física dels abrics del barranc del Mas d'en Llord

Fig. 17. Curs per la formació de guies i monitors per les visites turístiques CIAR i abrics de les Muntanyes de Prades (Fotos M. Loperena).

Una segona fase, organitzada des de l'Ajuntament de Montblanc, ha comportat la millora de la pista forestal per l'accés de vehicles tot terreny, la reestructuració i condicionament de camins pels visitants, obres per a serveis bàsics al mateix Mas d'en Llorc per a la seva reutilització com a lloc d'acollida o centre de recepció de visitants, i la publicació d'una guia de l'art rupestre del Barranc del Mas d'en Llorc, finançada pel *Ministerio de Educación, Cultura y Deporte* (2013).

La visita als abrics amb pintures rupestres

Actualment l'Oficina Municipal de Turisme de Montblanc, amb col·laboració amb el CIAR, gestiona (des del mes de juny de l'any 2013) les visites al conjunt rupestre de les Muntanyes de Prades. La visita, consta d'una sortida d'unes quatre hores, dividida en dues parts:

1) Visita al Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR). Es tracta d'un recorregut per les sales del centre que ens permet una primera aproximació al món de les manifestacions rupestres del barranc del Mas d'en Llorc i altres conjunts de les Muntanyes de Prades a través de facsímils a escala natural i plafons informatius.

2) Excursió als abrics amb pintures prehistòriques del barranc del Mas d'en Llorc. Després de la visita al CIAR els visitants es desplacen, en un vehicle tot terreny, fins la part alta de les Muntanyes per gaudir de l'entorn natural, on les comunitats prehistòriques establiren els seus santuaris i espais sagrats: els abrics amb pintures rupestres.

Les visites i excursions als abrics amb pintures es realitzen amb reserva prèvia i van sempre acompanyades d'un monitor o guia turístic de Montblanc.

Comentari final

Per a la conservació i la difusió de l'art rupestre de les Muntanyes de Prades és imprescindible que les institucions, els equips d'investigació i les administracions municipals i estatals continuïn col·laborant en la realització de projectes conjunts destinats a preservar i difondre aquest Patrimoni Mundial. Pensem que és l'única manera raonable per la qual tots podrem conèixer i gaudir de les primeres obres artístiques del passat; una herència prehistòrica que és insòlita al continent europeu.

Tal com indicàrem en el primer número del *Podall* (2011) queda molt per fer, no es tracta, com ja s'ha dit, de deixar-ho tancat amb unes reixes, cal implicar els ajuntaments, les administracions, així com les institucions culturals per socialitzar el Patrimoni Rupestre. Cal seguir creant consciència per a conservar-lo i posar en marxa campanyes a través dels mitjans de comunicació destinades a les escoles, instituts, universitats, centres culturals, etc., i arribar a tots els nivells de la societat. És evident, que l'art rupestre es pot catalogar com una «espècie» de patrimoni en perill d'extinció.

Un altre tema vital, per a la conservació d'aquestes obres, és la creació d'equips interdisciplinaris d'especialistes que diagnostiquin els problemes d'alteració que afecten directament

les pintures rupestres i posar-hi solucions efectives. Així com activar accions preventives com la desviació de filtracions d'aigua; la consolidació de cornises, roques apunt de dependre i suports inestables; eliminació dels elements vegetals de l'interior dels abrics (com per exemple les arrels dels arbres que esclaten la roca o el suport de les pintures)³, així com la vegetació que creix a l'entorn i que pot constituir un perill per a la conservació en cas d'incendi.

Pensem que la declaració de «Parc Natural i Cultural de les Muntanyes de Prades», on es concentra actualment una tercera part de l'art rupestre de Catalunya, podria ser (si algun dia es fa realitat) una solució per garantir la preservació d'aquest Patrimoni Mundial.

INFORMACIÓ PER LES VISITES:

Dades del Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre de les Muntanyes de Prades (CIAR)

Dies de visita: de dimarts a dissabte de 10h a 14h i de 16h a 19h.

Dissabtes, diumenges i festius visites concertades

Adreça: C. de la Pedrera, 2 (darrera l'església de Santa Maria).

Telèfon: 034 977 86 03 49 / 977 86 21 77.

WEB: www.mccb.cat

MAIL: info@chncb.cat / ciar@mccb.cat

Dades per la vista als abrics amb pintures rupestres de Montblanc:

Oficina Municipal de Turisme de Montblanc

Antiga església de St. Francesc s/n

43400 MONTBLANC

Tel. 977 86 17 33

Fax 977 86 18 16

WEB: www.montblancmedieval.cat

Dies de visita: primer diumenge de cada mes: cal reserva prèvia, a concerta amb l'Oficina Municipal de Turisme de Montblanc, o amb el CIAR.

Bibliografia

Adseries, M., Alonso, A., Del Catillo, V., , Fullola, J.M., Grimal, A., i Massó, J. (1998): *L'Art Rupestre, Un art que no es pot veure als museus, Comarques del Baix Camp, Conca de Barberà, Priorat, Ribera d'Ebre i Terra Alta*. Coordinat per J.M. Fullola, Cambra de la Propietat Urbana de Reus, 118 p.

Alonso Tejada, A. (1979): «Aportaciones al estudio del Mas d'en Llort, Rojals (Tarragona)», *Caesaraugusta* , 49-50, Zaragoza, pp. 101-105

Arte Sureño. Un patrimonio en vias de desaparición: <http://www.arte-sur.com/galeria.htm>

- BBC Mundo. com (31-01-2008): Cascos azules destruyen arte rupestre: http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/misc/newsid_7219000/7219958.stm
- Beltrán. A. (1968): *Arte Rupestre Levantino*, Seminario de Prehistoria y Protohistoria, Facultad de Filosofía y Letras, Monografías Arqueológicas 4, Zaragoza, 258 p
- DD.AA (1994): Corpus de pintures rupestres: àrea central i meridional.
- Vol. II: El Portell de les Lletres, fasc. 6, Mas d'en Llor, fasc. 7, Mas d'en Ramon d'en Bessó, fasc. 8. Elaborats per Anna Alonso, Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de cultura. Direcció General del Patrimoni cultural. Servei d'Arqueologia.
- El Comercio.es (15.05.14): «Si las cuevas con arte son vistas como motor turístico habrá que asumir su deterioro»: www.elcomercio.es/v/20140515/oriente/cuevas-arte-vistas-como-20140515.html
- El PAIS: http://elpais.com/diario/2008/02/10/domingo/1202619155_850215.html
- García D. (2005): Ulldecona, *Abrics de l'Ermite*. Guías del Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona, 48 p.
- Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura (1999): *Art Rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibérica*, Barcelona, 91 p.
- Generalitat de Catalunya, gencat.cat (2013): Inauguració de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades: http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/convocatoriaww/detall.do?id=103202
- MAC, 2013. Museu Arqueologic de Catalunya: La Ruta de l'Art Rupestre: www.mac.cat/Rutes/Ruta-de-l-Art-Rupestre/Muntanyes-de-Prades
- MMM 26 NOV. 2012 Historia y Patrimonio de Murcia, naturaleza y ecología de Murcia: La destrucción de las pinturas rupestres de El Mojao: www.descubriendomurcia.com/la-destruccion-de-las-pinturas-rupestres-de-el-mojao/
- Museu Comarcal Conca de Barberà (1998): Avantprojecte de protecció, conservació i difusió de les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades (Terme municipal de Montblanc), Patrimoni Mundial.
- Oficina Municipal de Turisme, Montblanc: www.montblancmedieval.cat/node/1970
- Tarragona Radio 96.7 Diumenge es recuperen les visites guiades a les pintures rupestres (01-03-2014): www.tarragonaradio.cat/noticia/diumenge_es_recuperen_les_visites_guiades_a_les_pintures_rupestres/31110
- Vilaseca, S. (1944). Las pinturas rupestres naturalistas y esquemáticas del Mas del Llor, en Rojals (Provincia de Tarragona), Archivo Español de Arqueología XVII, Madrid, 301-323.
- Vilaseca, S. (1950). Nuevo hallazgo de pinturas rupestres naturalistas en el barranco del Llor (Rojals, Provincia de Tarragona), Archivo Español de Arqueología XXIII, Madrid, 371-383.
- Viñas, R. (2005): *Montblanc, Muntanyes de Prades*. Guías del Museu d'Arqueologia de Catalunya, Barcelona, 59 p.
- Viñas, R. (2011): «Les manifestacions rupestres de Catalunya: un patrimoni per conèixer i gaudir, Notes sobre historiografia, conservació i divulgació». *Podall*, Publicació de cultura, Patrimoni i Ciències, Montblanc, 2011, pp 14-50).
- Viñas, R. (2012): *Art Rupestre, Arte Rupestre, Art Rupestre, Rock Art, del barranc del Mas d'en Llor, Muntanyes de Prades, Montblanc (Tarragona)*. Guies del CIAR, (Català, Castellà, Francès i Anglès), Montblanc, 64 p.
- Viñas R., i Castells J (1998): «Art Prehistòric, Art Rupestre. Les primeres manifestacions artístiques». *Art de Catalunya, Pintura antiga i medieval*, Edicions L'isard, Barcelona, 348 p.
- Viñas, R., Sarrià, E., i Alonso, A. (1983). *La Pintura Rupestre en Catalunya*, Edit. autors, Barcelona, 71p.
- Viñas, R. Vericat, A., i Mor, J. (2012): «Els centres d'interpretació de l'art rupestre de Catalunya (CIAR). Divulgar el patrimoni mundial». *Podall*, Publicació de cultura, Patrimoni i Ciències, Montblanc, pp 26-55).
- You Tube (15-05-2013): Obren al públic les pintures rupestres de les Muntanyes de Prades: www.youtube.com/watch?v=FMKAYEbFpCw

Notes

- 1.- Aquests dos CIAR foren inaugurats durant els mesos de setembre i octubre de l'any 2005. Lamentablement resta per acabar el CIAR del conjunt rupestre de la Roca dels Moros de El Cogul, el qual àuria de constituir el primer punt de la Ruta de l'Art Rupestre de Catalunya.
- 2.- Una fita important, aconseguida per les administracions de les Comunitats Autònomes d'Aragó, Catalunya, Valencia, Murcia, Castella la Mancha i Andalusia, les quals delimiten el marc de l'art rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibérica.
- 3.- El cas mes evident, es localitza a l'abric d'Ermes II d' Ulldecona, on el desenvolupament d'una figura segueix destruint el panell pintat. Algunes de les figures humanes han perdut part del seu cos des de l'any 1975 en que foren descobertes.

El reclutament militar a Vimbodí (1892-1897)

José-Luis Cifuentes Perea.

RESUM

Estudi sobre la població masculina de Vimbodí a partir de les dades aportades per les actes de classificació i declaració de soldats (1892-1897).

RESUMEN

Estudio sobre la población masculina de Vimbodí a partir de los datos aportados por las actas de clasificación y declaración de soldados (1892-1897).

ABSTRACT

Study on the male population Vimbodí from data provided by the acts of classification and declaration of soldiers (1892-1897).

José-Luis Cifuentes Perea, nascut a Granada l'any 1963, resideix des de la seva infantesa a Cornellà de Llobregat, és llicenciat en Història Contemporània (UB). Ha publicat diversos articles a les revistes *Estudis de Constantí*, (2009 i 2013), *Aplec de Treballs*, (Montblanc, 2010), *Quaderns d'Estudi*, (L'Hospitalet de Llobregat, 2011) i *Yanasta* (Cuenca, 2013).